

Löytöretkeilyä uusimpien ylioppilasaineiden aiheisiin

Ylioppilaskirjoitusten äidinkielen koe lienee useille opettajille ikäänkuin teatterin ensi-ilta nähtynä yhtä aikaa sekä permannolta että ohjaamosta: Ovatko aiheet antoisia? Kykenevätkö oppilaat inspiroitumaan ja elävöittämään »osansa»? Kantaako ohjaajan työ kritiikin hedelmiä? Ja kun rehtorin vakainen käsi on leikannut auki sinetöidyn kuoren ja kukin yrittäjä saanut saatavansa, kiittää jo opettajankin katse kiihkeästi otsikkojen rivejä. Montako? Millaisia? Vanhahtavia vai tuoreita? Omatoimisia vai kirjaviisautta vaativia? Matalia aitoja vai kypsyyskokeita? Sillä iloisia yllätyksiä ja karvaita pettymyksiä saa kokea sekä ylöspäin »lautakuntaan» että alaspäin oppilaisiin tähyillessään.

Kevät 1952 soi äidinkielen opettajalle riemun hetken: innoittavia, kypsiä ylioppilasaineiden aiheita monta — nuo »Mustan rodun ongelmat», »Filmistähdet ja tähtiurheilijat aikamme ilmiöinä», »Väärinymmärretyt nerot», »Napapiirin tuolla puolen», »Kirjailija ja yhteiskunta» jne. Mitään viime vuoteen verrattavaa ilonaaltoa en nyt koe. Pienestä silkkipaperiliuskasta henkii väkistenkin vastaani eräänlainen vanhahtava tuntu. Mutta ehkäpä alkuväikutelma on erheellinen?

Uskonnolliset aiheet ovat taannoisvuosina olleet milloin kirjoittajaa persoonallisestikin lähestyviä (esim. Mielivirteni, Uskonnollinen herääminen, Pääsiäisen sanoma), milloin vaikeammin avautuvia. Aikuisten ja oppineiden antamisissa uskonnollisissa aiheissa piilee usein vaara, että unohdetaan kirjoittajien nuori ikä ja tarjotaan teemoja, jotka voivat johtaa epä-

aitouteen ja ulkokohtaisuuteen, niin hyviä kuin ne olisivatkin uskonnolliseen selkeyteen päässeille. *Kärsimys ja rakkauden Jumala* kuuluu mielestäni niihin: uskonnollisen murroksen läpikäynyt nuori on jo kasvanut sille asteelle, jossa kärsimykset koetaan Jumalan kouluna ja kutsuna, mutta ne, jotka kärsimyksissään vielä uhmaavat ja kapinoivat, eivät arvatenkään saa aineeseensa vastapuolten tasapainoisuutta. Ellei arvostelijaa kuitenkaan kammittoi mikään raamatullisen käsittelyn ennakko vaatimus, aihetta voi pitää kiitollisena. Kuudettakymmentä käyvästä kokelasjoukostani sen valitsi seitsemän, ja sain lukeakseni mm. kypsän saarnan, esityksen Jeesuksen ristinkuolemasta Jumalan ihmisiin kohdistuneen rakkauden todisteena, sairassuoteella kamppailien mietteitä sekä »kertomuksia elämästä». Raamatullisesta suppeaselitteisyydestään huolimatta aihe ei siis ollut innoittamaton, joskin se saattoi johtaa syvällisen jaakopinpainin asemesta kevyempään pintaväreilyyn.

Viimevuotista erittäin vapaata historia-aihetta »Eräs Suomen historian onnellinen vuosikymmen» vastasi tänä keväänä yhtä vapaa ja yhtä »ajaton» *Muuan uuden ajan huomattava valtiomies*. Edellinen vaati melkoista ennakkoharkintaa ja selviä kannanoton perusteita, jälkimmäinen tuntuu aluksi liian probleemittomalta: jokainen historiansa lukenut tietää kosolti valtiomiehiä ja heidän tärkeitä tekojansa; sitä paitsi suuria valtiomiehiä on kuollut äskeisaikoina ja heidän elämäntyönsä arviointeja on ollut runsaasti kokelaidenkin ulottuvilla. (Toivottavasti ei historian oppikirjojen viljelemä termi »uusin aika» säilyttänyt ketään luopumaan nykyhistorian merkkimiehistä.) Mutta aivan samoin kuin viime vuonna »Suuren korsikalaisen tie St. Helenaan» edellytti detaljittomia päälinoja tämäkin aihe vaatii tiukkaa tietämisaineksen karsintaa ja elämäkertarihkaman syrjäyttämistä, koska lähinnä on kysymys persoonallisuudesta ja suurista valtioteoista. Laudaturiin »Valtiomies» -aine ei kuitenkaan kohonne niinkään käsittelyllään kuin-alku- ja loppulauseensa kypsyydellä sekä tyylillään, sillä historia-ainetta vaanii helposti johdattelun kaavamaisuus ja loppunousun suppeus samoin kuin kuiva asiattyli, ellei kuvauksen kohde — kuten tässä tapauksessa on mahdollista — ole asianomaiselle suorastaan persoona- tai poliittinen ideaali. Pieneen tähtäimeeni osui mainieniekoista Ludvig XIV, Richelieu, Bismarck, Kustaa Mauri Armfelt, Snellman, Mannerheim ja Stalin; arvatenkin moni muu merkkimies on saanut esittelijänsä, kun koko materiaali on nähtävissä.

Toisena historian piiristä oli tällä erää *Pultavan taistelu käännekohtana Ruotsi-Suomen historiassa*. Aihetta voi pitää onnistuneena nimenomaan kypsyyttä kysyttäessä. Jos historiaan harrastunut innostuu kuvailemaan taistelua yksityiskohtaisesti, hän tekee pahan hairion; jos hän maalaa eteemme laajasti ison vihan kauhukuvat, hän katsoo asiaa liiaksi Suomen kannalta ja unohtaa kokonaisuuden. Taitoa vaatii myös perspektiivien aukominen kohti nyky-

aikaa — suurvalta-aseman romahduksen seuraamuksethan saattavat ulottua aina itsenäisyyteemme saakka. Mutta erityisen kiintoisa on mielestäni tämän aineen aloitus: voi luoda taustaa suurvalta-aseman synnystä ja Ruotsi-Suomen mahtavuudesta, voi lähteä pohjan sodasta, voi käydä suoraan Pultavan taisteluun ja siitä valottaa historiaa sekä taakse- että eteenpäin. Taitavassa pohtijassa otsikko voi jopa herättää oppositiomieltä: Pultava ei kenties ollutkaan todellinen, vaan vain näennäinen ratkaisuvaihe tapahtumien pitkässä vyöryssä.

Historia-aiheita oli nyt odottamatta kolme. Miksi? *Säätyvaltiopäivistä nykyiseen eduskuntaamme* ei mahda sallia omaperäisiä kannanottoja, se on referoiva, ja sen kronologinen suunnitelma on valmiiksi tarjolla. Ainekset ovat historian tenttikysymyksistä selvänä, ja mietittäväksi jää vain, miten kaukaa aihetta ryhtyy kehrittelemään. Ehkäpä »valioaineet», joita professori Anttilan poismenosta huolimatta toivottavasti edelleenkin julkaistaan, aikanaan yllättävät tämän aiheen epäilijätkin. Mutta siitä huolimatta ei ole paikallaan eikä suotavaa palata entisajan kokeiden historiavoittoisuuteen, nykyelämäkin kun on niin moninainen ja rikas.

Ylioppilastutkintolautakunta ei yleensä ole ollut karkäs suosimaan päivän puheenaiheita — tarkoituksena on tietenkin ollut estää ennalta-arvaamisen mahdollisuus — tai sitten se on naamiointu ajankohtaisuuden syvälliseksi probleemiksi tai yleispäteväksi selvittelyksi (esim. »Mustan rodun ongelma», »Filmitähdet jne.»). *Atomienergia* -aine vaikuttaa näin ollen hieman yllättävältä: se on mitä ajankohtaisin yleismaailmallisen pohdinnan ja tutkimisen kohde, ja opettajatkin olivat saattaneet jo kirjoittuttaa jotakin atomeja sivuaavaa; mutta kyllä teemassa silti on pähkinätä purtavaksi. Mikään kansanomaistettu ja pintatietoinen »valittu pala» ei riitä ainakaan hyväksi aineeksi, vaan kirjoittajalla tulee olla melkoiset asiatiedot, joista taas koituu liian laajuuden tai liian fysikaalisuuden vaara. Lisäksi on nykyisyyden ja sotaisten seikkojen rinnalla muistettava atomienergia rauhan ja tulevaisuuden käytössä. Jos siis viime kevät »sorti» luonnonopin harrastajia, niin tässä saatiin — tosin uudelle polvelle — runsas hyvitys, ja aiheen näennäistä tuttuutta vaimentaa otsikon laaja-alaisuus.

Kirjallisuuden aiheita oli keväällä 1952 pitkän ja hartaan odotuksen jälkeen kaksi (oikeastaan kolme, kun ottaa mukaan ruotsinkielisen kirjallisuuden), »vaikea» ja »helppo». Tätä lisäystä edellytti lukion äidinkielenopetuksen muuntuminen kirjallisuusvaltaiseksi ja oppilaiden kirjallisuudenomaksutuksen tason moninaisuus, ja sitä tervehdittiin iloiten. Nytkin tarjottiin kaksi (kolme): *Suomalainen sisu Aleksis Kiven kuvaamana* ja *Löytöretkeilyä uusimpaan kaunokirjallisuuteemme*. Edellinen sisältää »jokaiselle jotakin», tuntevathan kokelaat koululukemaltakin Kiven pääteokset; jälkimmäinen sopii hyvin

erikoisharrastajille eikä silti ole kenellekään kirjallisuuden lukijalle aivan yltämätön.

Mutta Kivi-aiheenkin helppous on näennäistä. Suomalainen sisuhan ei ole — kuten se nykyisin enimmäkseen tulkitaan — vain positiivinen ponnin uupumattomaan uurastukseen ja voimien ihmeteltävän keston ilmentäjä, vaan usein myös jurnuttavaa itsepintaisuutta ja rajua hillittömyyttä, ja näitä molempia sisumme esiintymiä kansalliskirjailijammekin kuvaa. Aapiskirjan hellittämättömän aherruksen ja Sompiosuon sitkeän raivauksen sekä toimeliaiksi talollisiksi kasvamisen rinnalla kulkee Jukolan poikien elämässä yhteiskunnallisen poikkitelaisuuden ja tappeluveren negatiivinen sisukkuus; ammatistaan ja ammattitaidostaan ylpeä nummimökin Esko puhkeaa Karrin häätuvassa rajuun sisunpurkaukseen, ja omaperäistä sisua on Kolistimen »vanhassa karrussa», eräissä Kiven naishahmoissa, Kullervossa jne.¹ Lavea aihe siis, rajoistaan huolimatta, klassillisten teostemme löytöretkeilyyn joh-tava ja henkisen tason hyvä puntari.

Uusimman kaunokirjallisuutemme valitsijalla on niinikään laaja liikkuma-ala, mutta kun edellistä kirjallisuusaihetta käsittelevä saattoi saada ansiota runsaista huomioista, niin jälkimmäisen valinnut osoittaa mestaruutensa rajoittamisessa. Jos kuitenkin erehtyisi viipymään vain yhden teoksen vai-heilla, mihin otsikon frekventatiiviverbin johdannainen ja partitiivimuoto eivät toki anna edes aihetta, saati lupaa, syyllistyisi suppeuteen; epäkypsyyteen taas, jos turvautuisi antoisien teosten referointiin, kun retken kohteista pitäisi ammentaa jotakin joko vain lukijalle itselleen tai koko kirjallisuudellemme taikka kyseisten kirjailijain kehityksessä uutta, mielenkiintoista, unohtuma-tonta. Arvostelijat joutuvat varmaan hämmästyämään todetessaan, miten vaivattomasti läksyjen ja tenttien kyllästävät nuoret voivat omaksua — myös ulkoa muistaen! — aivan vereksimpiä uutuuksiakin, vaikka niitä ei ole opetuksessa edes sivuttu. Tai ehkä juuri siksi!

Kirjallisuuden eläytymisaineista on pitkä matka *Suomen talousmaantieteel-liseen sijaintiin*, mutta kokelaiden harrastusten ja tietämisspiirien moninaisuuden muistaen on myös tuollainen hiukan puiseva aihe armoitettava mukaan, saattaahan se »kuivien» ilmasto-, havumetsävyöhyke- ja meriseikkojensa ohessa kaupallisilla pohdinnoillaan kiinnostaa tulevia kansantalousmiehiä.

Ylioppilasaineiden aiheistossa mahtaa hyvin harvoin sattua allekkain kaksi niin eritasoista tehtävää kuin tämän kevään 8:s ja 10:s: *Huomioita eläinten älykkyydestä* ja *Paimenhuilusta saksofoniin*. Parhaalla tahdollanikaan en voi myöntää edelliselle perusteltua oikeutta ylioppilastutkinnon tärkeimpään

¹ Vrt. Kaarlo Niemisen tutkielmaa »Suomalainen sisu Aleksis Kiven kuvaamana» Aleksis Kiven seuran julkaisussa Pilvilaiva (1947), s. 131—.

kypsyyskokeeseen. Jos tuo psykologis-luonnontieteellinen aihe olisi tarjottu esim. asussa »Ovatko eläimet älykkäitä» tai »Eläinten vaisto ja äly» tai »Eläinten älykkyydestä» tms., olisi pohdintavirike ehkä riittävä, mutta nyt otsikko liian karkeasti johtaa psykologian lukijat latelemaan oppikirjansa eläinkokeita ja niiden tuloksia. Itselleni ainakin oli keidas erämaassa, kun paperista toiseen toistuvan Sulattaani-apinan bamburuokokeppioivalluksen ja vuoroittaisia levyjä nokkivien kanojen tai isännän tohvelit »noh, veli» -käskyinkin kantavien koirien lomaan aloin lukea: »No mutta jo nyt on kumma! Se hiiri on taas ollut täällä ruokakaapissa, enkä voi mitenkään käsittää, kuinka se on voinut päästä sisälle. Meidän on nyt lopultakin otettava siitä selvä.» Ja kyllä varmaan arvoisan korkean raadinkin käypi kylläلتä tätä »aasinsiltaa» taivaltaessaan ja mieli virkistyy, kun vastaan sattuu yrittäjä, joka nojautuu omiin kokemuksiinsa ja taritsee ne tuoreina ja ilman ylen viisaita oppisanoja — mutta samalla onnellisen tietämättömänä vaiston ja älyn välisestä »vaaravyöhykkeestä».

»Paimenhuilusta saksofoniin» pidän aiheista mielenkiintoisimpana. Se on vaateliias, lahjakkaita kirjoittajia kiihottava, aluksi ummikko, avautuessaan mitä hienoin.

»Ei meidän koulussa kukaan siitä kirjoittanut, ei siellä ole niin pystyviä musiikkimiehiä», virkkoi minulle muuan. Toden totta! Kaipa sen voisi kirjoittaa puhallussoittimien historianakin, mutta ennen muuta on toki kysymys kahdesta vastakkaisesta maailmasta: kaukaisesta, kaihoisan-leppeästä maaseudun ja maalaiselämän idyllistä ja nykyhetken repivästä ja räikeästä, neonvalojen, mainosrumpujen ja »rytmimusiikin» sensaationnälkäisestä kaupunkielämästä tai kahdesta erilaisesta musiikin maasta tai kahdesta elämännäkemyksestä jne. — ilmeisesti mitä monivirikkeisin teema. Runsasta satoa aihe ei antane — mutta, niin uskoisin, kypsää ja korkeatasoista.

Mutta jos paimenhuilu jää harvojen kokelaiden erikoisaiheeksi, lienee »muodin orjia» sitä enemmän — pukeutumisen, tapojen, taiteen, tieteen, ties minkä, sillä vaikea on löytää alaa, jossa muoti ei olisi mukana tietämättämme tahtomattammekin tai jopa orjuuttavana mahtina. Otsikko *Muodista ja muodin orjista* on elatiivisuudessaan väljän vapaa. Pelkkä pukeutumisen maailma — tai muu ainokainen ala — riittänee pakinoitsijalle tai yleensä »kaunokirjalliselle» esitykselle, mutta muiden lienee muistettava ainakin jossakin aineensa kohdassa, esim. lopussa, väläyttää esiin muodin moninainen vaikutus, mikäli eivät laadi itse ainetta muodin näkyvimpien valtapiirien esittelyksi. Tässä aiheessa suodaan rehevä maaperä niin huumorille kuin satiirillekin, räiskyvälle tyylille, hauskalle hulluttelulle, moraalisaarnalle, murhenäytelmälle — teitä avautuu moniin ilmansuuntiin, ja otsikkojen tusina päättyy siten »loppunousuun».

Äidinkielen opettajalla lienee oikeus pitää ylioppilastutkinnon äidinkielenkoetta tienviittanaan, joka osoittaa, mihin suuntaan hänen on kasvattejansa yritettävä ohjata kirjallisen ilmaisun vaateliaalla tiellä. Aikaisemmin valpas kouluopetus kulki edellä, lautakunta hitaasti perässä, ja kesti kauan, ennen kuin aineen aiheiden reaalikysymyspitoisuus alkoi suoda tilaa harkinta- ja persoonallisille elämysaiheille. Mutta viime vuosina tarjotut aiheet ovat jo olleet myös opetus- ja ohjausvirikkeitä vaatiessaan kokelailta erikoistietojen lisäksi yleistä tietämystä ja kypsyyttä tai subjektiivista ilmaisuvoimaa. Tänä vuonna astuttiin askel taaksepäin, kohti helpommuutta ja keskitason oppilaita ja kohti muisti- ja tietoainesta, jopa suotiin vaivaton »aasinsiltakin» heikoille samalla kun lahjakkaita kynäniekkoja muistettiin parilla erikois-innoittimella. Niille, jotka pitivät kevään 1952 erinomaisia aiheita liian vaikeina, kevät 1953 lienee mieluinen, mutta helpommuutta saattaa seurata virikkeettömyys ja innoituksen laimeneminen, ja siksi — punnittaessa »helpon» ja »vaikean», ilman muuta selvää ja kypsää pohdintaa sekä persoonallisia näkemyksiä vaativan aiheen välillä — soisi ylioppilastutkintolautakunnan päätyvän hieman toisenlaiseen ratkaisuun kuin nyt muutaman aiheen kohdalla sattui, niin vaikeata kuin valinta lieneekin — ainakin verrattuna arvostelun helpouteen!

VUOKKO RAEKALLIO-TEPPO

Etude des sujets de composition du baccalauréat 1953

L'auteur énumère les sujets de composition donnés dans les écoles secondaires de Finlande pour le baccalauréat 1953: 1. Le Dieu de la souffrance et de l'amour. 2. Un homme d'Etat remarquable du temps moderne. 3. La bataille de Poltava marquant le tournant de l'histoire de Suède-Finlande. 4. De la Diète jusqu'à l'actuelle Chambre des Représentants de Finlande. 5. L'énergie atomique. 6. Le »sisu» ('volonté') finnois décrit par Aleksis Kivi. 7. Exploration de notre littérature récente. 8. Situation géographique de la Finlande au point de vue de l'économie politique. 9. Observations sur l'intelligence des animaux. 10. De la flûte champêtre jusqu'au saxophone. 11. Sur la mode et les esclaves de la mode.

L'examen des sciences pratiques étant pratiqué depuis trente ans, celui de la langue maternelle s'est libéré, dans une large mesure, de son caractère essentiellement »historique». Ce sont sur-

tout les sujets donnés au printemps 1952 qu'on a considérés comme étant à même d'inspirer les jeunes candidats et de leur demander un mode d'expression mûr et personnel. Cette année, cependant, on a fait un pas en arrière, dans l'ancienne direction, vers des matières faisant appel aux connaissances et à la mémoire. L'auteur de l'article, dont les 52 élèves prirent part aux épreuves, considère le numéro 10, comme le sujet le plus intéressant, et comme le moins approprié, le numéro 9. C'est qu'attirés par ce dernier, les élèves qui avaient fait des études de psychologie se sont mis à relater, suivant leur livre de classe, les expériences faites avec les animaux ainsi que les résultats de ces expériences. Le numéro 5, sujet des plus actuels et des plus universels, fut quelque peu surprenant; on dirait un sujet qui demande des connaissances dépassant le cours scolaire.

VUOKKO RAEKALLIO-TEPPO